

УДК 341.1/.8:347.4

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2023.10>**А. Албу,**кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДОГОВІР ЯК ОСОБЛИВА КОНСТРУКЦІЯ ТЛУМАЧЕННЯ

Постановка проблеми. Більшість сучасних підручників з міжнародного права подають тлумачення міжнародних договорів саме з точки зору відповідних статей Віденської Конвенції. Стаття 31 Конвенції вимагає, перш за все, звернути увагу на формулювання документа і лише тоді, коли воно є незрозумілим або його застосування призводить до абсурдного результату, вдаватися до інших джерел, наприклад, підготовчих матеріалів, подальшої практики застосування, норми міжнародного договору і т. д. Формулювання статті 31 Конвенції про тлумачення міжнародних договорів є більш-менш вдалими і застосовним на міжнародному рівні, в той же час ці правила також можуть бути доповнені на національному рівні. Оскільки міжнародні договори є складовою правової системи України, то відповідно дослідження особливостей тлумачення міжнародних договорів, договору як особливої конструкції тлумачення є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі правові аспекти тлумачення міжнародних договорів викладені у працях М. В. Буроменського, О. В. Київець, І. Ю. Кретова, Є. О. Зверев, Л. Роєнко, О. Горлатова, С. Редько.

Мета статті. Дослідити особливості міжнародних договорів як предмету тлумачення міжнародними та національними судовими установами, дослідити конструкцію договору як

предмету тлумачення, а також визначити проблемні питання реалізації повноважень щодо здійснення тлумачення окремими судовими установами та виокремити шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу.

Тлумачення договору або його окремих положень часто здійснюється органами договірної держави. Це одностороннє тлумачення, яке фактично зобов'язує лише державу, органи влади якої мають право згідно з внутрішнім законодавством робити таке тлумачення. Такий вид тлумачення називають внутрішньодержавним. Якщо тлумачення зроблено самими сторонами, таке тлумачення вважається автентичним. Крім автентичного, поширений так зване міжнародне тлумачення, що здійснюється міжнародними органами. Так, Конвенція 1993 року про заборону розробки, виробництва, накопичення і використання та застосування хімічної зброї та її знищення передбачає, що її учасники можуть за взаємною згодою звертатися до Міжнародного суду ООН у зв'язку зі спорами між ними, щодо тлумачення положень Конвенції [1, с. 51–52]. У практиці міжнародних судів траплялися випадки, коли при тлумаченні міжнародного договору посилялися на контекст, у якому укладено міжнародний договір. Наприклад, стаття 8 «Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань» 1996 року забороняє

будь-які ядерні випробування чи інші ядерні вибухи [2]. Застосування текстуалістичного підходу в даному випадку може привести до розуміння того, що ця норма забороняє використання ядерної зброї як такої, але застосування положень теорії наміру та телеологічної теорії призводить до іншого тлумачення. Отже, сам договір і є предметом тлумачення.

Наявність автентичного тексту договору, викладеного різними мовами, може суттєво ускладнити його виконання, якщо виникне питання тлумачення договору. Незалежно від того, скільки учасників укладає договір, всі ці нормативні акти є джерелом міжнародного права. Як джерела для міжнародної галузі права, міжнародні нормативні акти мають різне значення. Універсальні угоди, які відображають інтереси всіх країн, а також відкриті для участі в них будь-яких держав. Стаття 103 Статуту Організації Об'єднаних Націй зазначає, що «у тому випадку, коли зобов'язання Членів Організації виявляються у протиріччі з їхніми зобов'язаннями за якоюсь іншою міжнародною угодою, переважну силу мають зобов'язання за цим Статутом» [3, с. 185].

Відповідно до Віденської Конвенції 1969 року та 1986 року міжнародний договір зазначається як регульована міжнародним правом певна угода, котра в свою чергу є укладеною державами, а також іншими суб'єктами міжнародного права у письмовій формі, незалежно від того, чи містилась дана угода в одному, двох або ж більше пов'язаних один між одним документами, а також незалежно від певного конкретного найменування, котре в свою чергу, може мати різні назви. Хоча в Конвенціях йдеться лише про договори у письмовій формі, це не означає, що держави не можуть укладати договори в усній формі.

Договорами у міжнародно-правовому сенсі виступають лише угоди між суб'єктами міжнародного права.

До таких договорів не належать угоди, які укладаються міжнародними транснаціональними компаніями з будь-якими державами. У приватно-правових відносинах, враховуючи статтю 626 ЦК України законодавець дає визначення договору як домовленості двох чи більше осіб, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [4].

В умовах ринкової економіки роль договору докорінно змінювалася. Розширилася сфера його застосування, з'явилося багато нових договорів, договір використовують як засіб подолання державної монополії у процесі приватизації і корпоратизації. З цього приводу, професор В. В. Луць зауважував, що договір не обмежується тільки тим, що він впливає на динаміку цивільних правовідносин (породжує, змінює або припиняє їх), а й відповідно до вимог законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності і справедливості визначає зміст конкретних прав та обов'язків учасників договірного зобов'язання. У цьому розумінні договір виступає засобом регулювання поведінки сторін у будь-яких правовідносинах [5, с. 15].

У приватному праві, договір є вольовим актом, у ньому виявляється воля не однієї особи, а двох чи кількох, причому волевиявлення учасників за своїм змістом повинні збігатися і відповідати одне одному. Слід зауважити, що співпадання волі необхідно не тільки тоді, коли договір укладають дві особи, але і тоді, коли в ньому бере участь ширше коло суб'єктів.

Погодженням діям завжди передують безпосередній процес погодження, який складається із внутрішнього процесу, тобто такого, що виникає у свідомості особи і виражається у вольовому намірі набути, змінити чи припинити права і обов'язки, та зовнішніх процесів, перший із яких полягає у прояві волі суб'єктів, суть

другого – вчинення дії, за якими їх волевиявлення збігатимуться і відповідатимуть одне одному.

У міжнародному праві, більшість юристів визначають міжнародний договір як угоду. Деякі науковці визначають міжнародні договори як угоди між народами, що мають своїм предметом встановлення, регулювання або припинення будь-якого юридичного зв'язку або міжнародних відносин. Деякі вчені зазначають, що міжнародний договір – це угода двох чи кількох держав щодо державних верховних прав з метою встановлення, визначення, зміни чи припинення політичного чи юридичного відношення між ними [6, с. 26].

Одним із найбільш повних визначень міжнародного договору є визначення, дане англійським юристом Дж. Фіцморісом у його першій доповіді, поданій до Комісії міжнародного права на VIII сесії в 1956 році: «Договір є міжнародною угодою, втіленою в єдиний формальний акт (незалежно від титулу або позначення), укладене між сторонами, дві чи всі з яких є суб'єктами міжнародного права, що мають міжнародну правосуб'єктність і правоздатність укладання міжнародних договорів, що має на меті створювати права та обов'язки або встановлювати відносини, що регулюються міжнародним правом» [7, с. 124].

Професор М. В. Буроменський розуміє міжнародний договір як одну з найбільш поширених форм забезпечення взаємних міжнародних прав і обов'язків в наш час. Міжнародні договори, як правило, є джерелом зобов'язань тільки для суб'єктів міжнародного права, що беруть участь в них. Міжнародні угоди можна розділити на юридичні та договірні. Закон закріплює норми міжнародного права, які є загально визначеними [8, с. 289]. Міжнародні договори формулюють короткострокові зобов'язання держави.

Згідно зі статтею 2 Віденської конвенції «Про право міжнародних

договорів», «договір» означає міжнародну угоду, укладену в письмовій формі між державами та регулюється міжнародним правом, незалежно від того, викладено цю угоду в одному документі, двох або більше суміжних документах, і незалежно від своєї конкретної назви [9].

Суд Справедливості ЄС зазвичай використовує Віденську конвенцію «Про право міжнародних договорів», як вираження звичаєвого міжнародного права. Справа *Haegeman* є важливою для розуміння зв'язку між міжнародними договорами та правом ЄС, оскільки Суд Справедливості постановив, що «положення угоди є невід'ємною частиною права Співтовариства з дати набрання ним чинності». Суд має повноваження виносити попередні рішення щодо тлумачення такої угоди. Це рішення заклало основу для повноважень Суду тлумачити міжнародні договори, які тоді були обов'язковими для Співтовариства, а тепер для ЄС. Однак тоді виникає питання про те, що саме таке міжнародний договір для права ЄС, оскільки в установчих договорах Союзу немає визначення цього терміну. У такому випадку слід зробити посилання на рішення *France v Commission* з якого слід вивести наступні положення: Договір – це зобов'язання, прийняте суб'єктами міжнародного права, яке має обов'язкову силу незалежно від його офіційного позначення; договір повинен мати правові наслідки; у випадку невідповідності відповідальність на міжнародному рівні може нести відповідний міжнародний суб'єкт міжнародного права [6, с. 26–27].

У більшості випадків тлумачення міжнародних норм Суд посилався на Віденську конвенцію про право міжнародних договорів як на кодифіковане звичаєве міжнародне право, вказуючи, що вона є обов'язковою для інституцій ЄС і є частиною правового порядку Європейського Союзу. При тлумаченні деяких норм

враховувалися також об'єкт і мета міжнародного договору. Тобто це телеологічне тлумачення, в якому зміст норми з'ясовується шляхом аналізу цілей укладення конкретного договору.

Особливістю тлумачення Конвенції ООН з морського права є те, що суд тлумачить зазначений договір на основі інших міжнародних договорів з даного питання, хоча вони не є для нього обов'язковими. Іншими словами, Суд витлумачив норми у світлі положень відповідних конвенцій. Слід також зазначити, що у справі *Council v Front Polisario* Суд ЄС, аналізуючи рішення Загального суду, зазначив, що воно відрізняється від рішення Суду в аналогічній справі. Насправді можна сказати, що існує певна система прецедентів, якої суд беззаперечно дотримується, навіть якщо він не зобов'язаний це робити.

Відповідно до статті 147 Конституції України, Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції, одним із завдань якого є здійснення офіційного тлумачення Конституції України та законів України [10]. Крім того, до його обов'язків входить перевірка щодо конституційності законів України та надання висновків щодо відповідності Конституції України міжнародним договорам, укладеним від імені держави. Здійснюючи всі ці повноваження, від Суду часто вимагається застосовувати норми міжнародного права. Особливу увагу сучасні дослідники приділяють практиці застосування Конституційним Судом України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та щодо співвідношення практики їх застосування Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини.

Її ратифікація Верховною Радою України відкрила шлях до появи в Україні нового джерела права – практики Європейського суду з прав людини, що раніше було нетиповим для українського судочинства. Ста-

тус практики Міжнародного Суду у Страсбурзі як джерела українського права було доповнено та конкретизовано прийняттям Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», яка чітко зобов'язує українські судові органи застосовувати у своїх рішеннях практику Європейського суду з прав людини [11, с. 991–992].

Єдиний орган конституційної юрисдикції України для обґрунтування своєї позиції в усіх сферах здійснення своїх повноважень (рішень, висновків тощо) часто посилається (і водночас тлумачить) положення міжнародних договорів. Враховуючи особливості роботи національних судових органів, зокрема Конституційного Суду України, чинне національне законодавство, визначає міжнародний договір України як укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, регульований міжнародним правом, незалежно від того, чи міститься угода в одному або декількох пов'язаних документах, і незалежно від їх конкретних назв.

Висновки. Таким чином, договір – це вольовий акт, який виражає в єдиному волевиявленні загальну волю суб'єктів договору, спрямованих на досягнення певних правових наслідків. Вольовий компонент є якісною характеристикою вказаної правової конструкції і своєю особливістю відокремлює договір від інших юридичних фактів, що є підставами виникнення зобов'язання. Воля суб'єктів як регулятивна функція мозку, що полягає у здатності активно домагатися свідомо поставленої мети, не тільки характеризує договори, але є основою їх укладання. Міжнародний договір можна розглядати як загальну об'єктивно обумовлену волю кількох держав у плані взаємної діяльності та створення єдиного, цілісного та універсального змісту регулювання загальнообов'язкових норм у суспільстві.

Загалом, тлумачення міжнародного договору – це з'ясування і роз'яснення справжньої суті договору (його зміст) з метою максимально правильного його застосування, а відтак і здійснення. Навіть перехід держав на універсальну «дипломатичну мову» – латину, а потім французьку не скасував практики укладання багатомовних договорів тому, що мова є однією з визначальних ознак, з якою пов'язується суверенітет сторін договору. Існування практики укладання міжнародного договору різними мовами нерідко ставить питання його тлумачення, тобто встановлення дійсного змісту міжнародно-правових норм, щодо яких держави надали згоду на їх обов'язковість. Отже, сам договір і є предметом тлумачення. Однак наявність автентичного тексту договору, викладеного різними мовами, може суттєво ускладнити його виконання, якщо виникне питання тлумачення договору. Таким чином, говорячи про міжнародні договори це важливий інструмент міжнародного права, що регулює відносини між державами. Тлумачення міжнародних договорів є важливою темою для міжнародного права та міжнародних відносин. В процесі тлумачення договору вирішується, які зобов'язання були укладені сторонами та як їх слід виконувати.

У статті здійснено аналіз особливостей міжнародних договорів як предмету тлумачення міжнародними та національними судовими установами, досліджено конструкцію договору як предмету тлумачення, а також визначено проблемні питання реалізації повноважень щодо здійснення тлумачення окремими судовими установами.

Тлумачення міжнародного договору – це з'ясування і роз'яснення справжньої суті договору (його змісту) з метою максимально правильного його застосування, а відтак

і здійснення. Тлумачення договорів здійснюється відповідно до основних принципів міжнародного права, повинно бути добросовісним, чесним, мати здоровий глузд. Завдання тлумачення міжнародного договору полягає у з'ясуванні того, про що домовились сторони в момент укладення договору, та у з'ясуванні узгодженої волі сторін, втіленої в постановах договору. Головним об'єктом тлумачення є текст договору, включаючи всі його частини, тобто преамбулу, додатки, а також будь-яку угоду, що стосується договору, якої було досягнуто між усіма учасниками у зв'язку з укладенням договору. Договорами у міжнародно-правовому сенсі виступають лише угоди між суб'єктами міжнародного права. До таких договорів не належать угоди, які укладаються міжнародними транснаціональними компаніями з будь-якими державами.

Міжнародний договір це загальнооб'єктивно обумовлена воля кількох держав у плані взаємної діяльності та створення єдиного, цілісного та універсального змісту регулювання загальнообов'язкових норм у суспільстві. Міжнародні договори це важливий інструмент міжнародного права, що регулює відносини між державами. В процесі тлумачення договору вирішується, які зобов'язання були укладені сторонами та як їх слід виконувати. Наявність автентичного тексту договору, викладеного різними мовами, може суттєво ускладнити його виконання, якщо виникне питання тлумачення договору, тому без правильного тлумачення міжнародного договору неможливе правильне його здійснення. На основі проведеного дослідження зроблено висновки щодо вирішення проблем тлумачення міжнародного договору.

Ключові слова: договір, тлумачення, мова договору, предмет тлумачення, автентичне тлумачення,

автентичність тексту договору, парафування тексту договору.

Albu A. The contract as a special construction of interpretation

The article analyzes the peculiarities of international treaties as a subject of interpretation by international and national judicial institutions, examines the construction of the treaty as a subject of interpretation, and also identifies problematic issues of the implementation of powers regarding the implementation of interpretation by individual judicial institutions.

The interpretation of an international agreement is the clarification and clarification of the true essence of the agreement (its content) in order to apply it as correctly as possible, and hence its implementation. The interpretation of contracts is carried out in accordance with the basic principles of international law, it must be in good faith, honest, and have common sense. The task of interpreting an international treaty is to clarify what the parties agreed upon at the time of concluding the treaty, and to clarify the agreed will of the parties embodied in the provisions of the treaty. The main object of interpretation is the text of the contract, including all its parts, that is, the preamble, annexes, as well as any agreement related to the contract, which was reached between all participants in connection with the conclusion of the contract. Only agreements between subjects of international law are treaties in the international legal sense. Such contracts do not include agreements concluded by international multinational companies with any states.

An international agreement is a generally objectively determined will of several states in terms of mutual activity and the creation of a single, integral and universal content of the

regulation of universally binding norms in society. International treaties are an important instrument of international law that regulates relations between states. In the process of interpretation of the contract, it is decided what obligations were entered into by the parties and how they should be fulfilled. The presence of an authentic text of the agreement, written in different languages, can significantly complicate its implementation if the question of interpretation of the agreement arises, therefore, without a correct interpretation of the international agreement, its correct implementation is impossible. On the basis of the conducted research, conclusions were made regarding the solution of the problems of interpretation of the international agreement.

Key words: contract, interpretation, language of the contract, subject of interpretation, authentic interpretation, authenticity of the text of the contract, initialing of the text of the contract.

Література

1. Зєєрев Є. О. Деякі питання стосовно теорій юридичного тлумачення. Наукові записки. 2015. Том 168. Юридичні науки. С. 48–52.
2. Угода між Кабінетом Міністрів України та Підготовчою комісією Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань про проведення заходів, у тому числі післясертифікаційної діяльності, стосовно об'єктів з міжнародного моніторингу за Договором про всеосяжну заборону ядерних випробувань від 16.11.2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_412#Text.
3. Процик І. Тлумачення міжнародних договорів. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2014. Випуск 36. Частина 2. С. 178–190.
4. Цивільний кодекс України від 01.01.2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посібник. 2-е вид., стер. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 560 с.

6. Кретова І. Ю. Особливості тлумачення міжнародних договорів про права людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2015. № 13. Т. 1. С. 25–28.

7. Зверев Є. О. Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика : дис. канд. юрид. наук. 2015. 227 с.

8. Київець О.В. Тлумачення міжнародних договорів. *Часопис Київського університету права*. 2016. С. 286–289.

9. Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 13.06.1986 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text.

10. Конституція України від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

11. Цувіна Т.А. Право на суд у цивільному судочинстві. *Форум права*. 2012. № 4. С. 990–999.

